

Social Cohesion and Development

Vol 1, No 2 (2006)

The European Welfare State

Τομείς ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας και επιπτώσεις στην απασχόληση

Μαίρη Κοντούλη-Γείτονα

doi: [10.12681/scad.9033](https://doi.org/10.12681/scad.9033)

Copyright © 2016, Μαίρη Κοντούλη-Γείτονα

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Κοντούλη-Γείτονα Μ. (2016). Τομείς ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας και επιπτώσεις στην απασχόληση. *Social Cohesion and Development*, 1(2), 121–124. <https://doi.org/10.12681/scad.9033>

Τομείς ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας και επιπτώσεις στην απασχόληση

Είναι γεγονός ότι τις τελευταίες δεκαετίες, ο τρίτος τομέας της οικονομίας ή ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας στις προηγμένες οικονομικά και κοινωνικά χώρες εμφανίζει ευρεία και δυναμική επέκταση στους τομείς της κοινωνικής πολιτικής και της οικονομίας γενικότερα, στους οποίους ο δημόσιος τομέας και η επίσημη οικονομία της αγοράς αδυνατούν να προσφέρουν τα αγαθά ή τις υπηρεσίες τους.

Η διεθνής εμπειρία, μέσα από την επισταμένη διερεύνηση της διεθνούς βιβλιογραφίας και πρακτικής, έχει αναδείξει ότι η ανάπτυξη δραστηριοτήτων του τρίτου τομέα έχει συμβάλει καθοριστικά στη στήριξη της απασχόλησης μέσα από την άμεση και έμμεση δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, στη βελτίωση της πρόσβασης στην απασχόληση και της οργανωτικής, λειτουργικής και διαχειριστικής παραγωγικότητας, στην ενίσχυση της αποδοτικότητας των φορέων/κοινωνικών επιχειρήσεων της κοινωνικής οικονομίας και, κατά συνέπεια, στην ανάληψη ή και ενίσχυση της επιχειρηματικής δραστηριότητας στους μη κερδοσκοπικούς φορείς.

Η παρούσα μελέτη στοχεύει στον προσδιορισμό της δράσης του τομέα κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα, στην ενθάρρυνση πρωτοβουλιών και την προώθηση προτάσεων ανάπτυξης του, μέσα από την αποσαφήνιση και συγκεκριμενοποίηση των βασικών παραμέτρων που συντελούν στον σχεδιασμό και την εφαρμογή δράσεων οι οποίες εμπίπτουν στο πεδίο της κοινωνικής οικονομίας.

Για την επιτυχή υλοποίηση του προγράμματος, η ερευνητική ομάδα επέλεξε μεθοδολογία η οποία αποτελείται από δύο φάσεις. Στην πρώτη φάση επιχειρούνται η εννοιολογική αποσαφήνιση του τρίτου τομέα, η αναλυτική αποτύπωση της διεθνούς πρακτικής μέσα από την επισταμένη παρουσίαση της έκτασης του τομέα της κοινωνικής οικονομίας σε διάφορες χώρες και ηπείρους, η διερεύνηση και καταγραφή των τύπων των φορέων που δραστηριοποιούνται στο πεδίο της κοινωνικής οικονομίας και των δράσεών τους διεθνώς, με έμφαση στις μεταξύ τους συγκρίσεις. Η πρώτη φάση του έργου ολοκληρώνεται με την παρουσίαση του τομέα κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα, όπως αυτή προκύπτει από αντίστοιχες έρευνες και καταγραφές, την αποτύπωση του θεσμικού και νομοθετικού πλαισίου, με σκοπό την ανάδειξη των υφιστάμενων αδυναμιών και την αναθεώρησή του μέσα από την εξαγωγή τεκμηριωμένων προτάσεων.

Η δεύτερη φάση της μελέτης βασίζεται στη διεξαγωγή έρευνας πεδίου στην Ελλάδα, τη στατιστική ανάλυση και παρουσίαση των αποτελεσμάτων, την καταγραφή των δράσεων, θέσεων και προτάσεων των φορέων που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα και, τέλος, στην τελική εξαγωγή συμπερασμάτων και προτάσεων της ερευνητικής ομάδας με σκοπό την ανάπτυξη παρεμβατικών πολιτικών και την ενδυνάμωση του τομέα κοινωνικής οικονομίας στη χώρα. Γίνεται επίσης καταγραφή των προσαπαιτούμενων κριτηρίων και προδιαγραφών πιστοποίησης των φορέων και των κοινωνικών επιχειρήσεων, βασισμένη στα διεθνώς χρησιμοποιούμενα κριτήρια, σε συνδυασμό βέβαια με τις ιδιαιτερότητες της χώρας και τα ποσοτικά και ποιοτικά ευρήματα της έρευνας.

Τα ευρήματα που προέκυψαν από την πρώτη φάση του έργου συγκλίνουν στη διαπίστωση ότι υπάρχει πληθώρα φορέων και οργανισμών στη χώρα με δραστηριότητες που εντάσσονται στον τρίτο τομέα, οφειλόμενη κατά κύριο λόγο στην υστέρηση που παρουσίασε η Ελλάδα στην ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας σε σχέση με τις άλλες χώρες μέλη της Ε.Ε. Η διαπίστωση αυτή σαφέστατα δεν συνεπάγεται ότι ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας στη χώρα έχει δομηθεί και διερευνηθεί στο επίπεδο που παρουσιάζει η διεθνής εμπειρία. Την τελευταία δεκαετία, περιορισμένος αριθμός μελετών έχουν επιχειρήσει τη διερεύνηση του πεδίου στη χώρα, δίνοντας βαρύτητα η καθεμιά σε διαφορετικές διαστάσεις της θεματικής. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται, κατά την ολοκλήρωση του πρώτου μέρους της μελέτης, στον εντοπισμό των προβλημάτων που πηγάζουν από το ισχύον νομοθετικό και θεσμικό πλαίσιο και στη διαμόρφωση προτάσεων σχετικών με την αναμόρφωση του φορολογικού πλαισίου που διέπει τη δράση των φορέων της κοινωνικής οικονομίας στη χώρα.

Ο σχεδιασμός της έρευνας πεδίου παρουσιάζεται αναλυτικά στη δεύτερη φάση του έργου, ενώ η συλλογή των δεδομένων βασίστηκε στη διανομή ειδικά διαμορφωμένου ερωτηματολογίου. Το μέγεθος του δείγματος αφορά 89 φορείς της κοινωνικής οικονομίας, η κατανομή των οποίων κατά νομική μορφή έχει ως εξής: 20 σωματεία, 15 ΜΚΟ, 18 εθελοντικές οργανώσεις, 13 ιδρύματα, 8 ταμεία αλληλοβοήθειας-συνεταιρισμοί, 15 κοινωνικές επιχειρήσεις. Πέρα από τη διάκριση των φορέων κατά νομική μορφή, ταξινομήθηκαν και κατά κατηγορία δραστηριοποίησης, όπως υπηρεσίες υγείας, υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας, προστασία περιβάλλοντος, πολιτισμός, ανάπτυξη επιχειρηματικής δραστηριότητας, εκπαίδευση-άθληση.

Από την περιγραφική ανάλυση των δεδομένων προέκυψαν τα κάτωθι αποτελέσματα: Η πλειοψηφία των φορέων (46%) ιδρύθηκε κατά τη δεκαετία 1990-2000, γεγονός που σημαίνει ότι αρχίζει να ενεργοποιείται σημαντικά ο τομέας κοινωνικής οικονομίας στη χώρα. Η πλειοψηφία δραστηριοποιείται στις υπηρεσίες υγείας, κοινωνικής φροντίδας και σε πολιτιστικές δραστηριότητες. Η πλειοψηφία του έμμισθου προσωπικού (61%) εμφανίζεται να λαμβάνει μισθό έως €1.000 μηνιαίως, ενώ το 58% των φορέων του δείγματος αξιοποιεί εργασιακά τα άτομα που εντάσσονται στην ομάδα-στόχο τους. Εμφανής είναι η έλλειψη άμισθου-εθελοντικού (28%) ή έμμισθου προσωπικού, που τους εμποδίζει να επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους (41%).

Τα σημαντικότερα εμπόδια που συναντούν οι φορείς κοινωνικής οικονομίας για την επέκταση των δραστηριοτήτων τους είναι κατά προτεραιότητα οικονομικής φύσεως (70%). Από ερώτημα σχετικά με την οικονομική βιωσιμότητά τους προέκυψε πως το 99% των οργανώσεων συνηγορούν στο ότι υπάρχει μέλλον για δραστηριοποίηση στο πεδίο της κοινωνικής οικονομίας στη χώρα. Από αυτές, το 55% δηλώνει ότι πρέπει να στηρίζεται σε ίδιους πόρους, ενώ ένα εξίσου σημαντικό ποσοστό (45%) αντιτίθεται στην αυτοχρηματοδότησή τους. Ωστόσο, αναφορικά με την προέλευση των πηγών χρηματοδότησής τους, το 78% πιστεύει ότι η βιωσιμότητά τους πρέπει να εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από κοινοτικές (Ε.Ε.)-διεθνείς και εθνικές χρηματοδοτήσεις, με σημαντικότερο το αίτημα της επιχορήγησης από το κράτος (49%), ενώ ταυτόχρονα το 81,2% αποδέχεται τη συμβολή και τις κατευθύνσεις της Ε.Ε. στην ενίσχυση των πρωτοβουλιών ενδυνάμωσης της κοινωνικής οικονομίας.

Σχετικά με τα πλεονεκτήματα που ενέχει η δράση τους στα πλαίσια της κοινωνικής οικονομίας, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούν ως σημαντικότερα: Οι φορείς κοινωνικής οικονομίας παρουσιάζουν μεγαλύτερη ευελιξία διαχείρισης σε σχέση με το Δημόσιο (93%), ενθαρρύνουν την εθελοντική προσφορά (91%), συμβάλλουν στη δημιουργία θέσεων εργασίας με την προώθηση καινοτομικών δράσεων (89%), τυγχάνουν εμπιστοσύνης των πολιτών (73%), εμφανίζουν χαμηλότερο κόστος λειτουργίας σε σχέση με το Δημόσιο (78%), μεγαλύτερη διαχειριστική αυτονομία για την ανάπτυξη επιχειρηματικής δραστηριότητας (77%), ευέλικτο καθεστώς εργασιακών ρυθμίσεων (61%) και χαμηλότερες τιμές υπηρεσιών και αγαθών σε σχέση με τον ιδιωτικό τομέα (54%).

Ως σημαντικότερα αιτήματα των φορέων κοινωνικής οικονομίας αναφέρονται η αναμόρφωση του θεσμικού πλαισίου της δημόσιας διοίκησης (78%), η παροχή κινήτρων, εκπτώσεων από το φορολογητέο εισόδημα και φοροαπαλλαγών (72%), η δυνατότητα αξιοποίησης υφιστάμενων δομών του δημόσιου τομέα (54%), η διοικητική απεξάρτησή τους από την κεντρική διοίκηση (μείωση της κρατικής παρέμβασης) (74%) και η δημιουργία Ειδικού Μητρώου Φορέων Κοινωνικής Οικονομίας (85%), γεγονός το οποίο θα διευκολύνει σημαντικά τη δράση τους. Επίσης υψηλό ποσοστό (69%) αποδέχεται και επιθυμεί οι φορείς της κοινωνικής οικονομίας να λειτουργούν υπό το καθεστώς ιδιωτικοοικονομικών κριτηρίων.

Με σκοπό την επαλήθευση των ερευνητικών μας υποθέσεων και τη διερεύνηση της ύπαρξης εξάρτησης ή μη μεταξύ κάποιων χαρακτηριστικών που ενδέχεται να είναι σημαντικά για τη διαμόρφωση προτάσεων, η ερευνητική ομάδα προέβη σε επαγωγική στατιστική ανάλυση των αποτελεσμάτων. Με βάση τις σημαντικότερες στατιστικές διασταυρώσεις των ερωτήσεων, διαπιστώθηκε ότι υπάρχει ανεξαρτησία μεταξύ του τύπου (νομική μορφή) της οργάνωσης με το πεδίο δραστηριοποίησης αυτής, με τον βαθμό ικανοποίη-

σης από τη συνεργασία με τη Δημόσια Διοίκηση και με τη δραστηριοποίηση των φορέων σε προγράμματα χρηματοδοτούμενα από την Ε.Ε., με εξαίρεση τις εθελοντικές οργανώσεις. Σημαντική εξάρτηση υπάρχει μεταξύ των κοινωνικών επιχειρήσεων και της ανάληψης επιχειρηματικής δραστηριότητας, καθώς επίσης και των υπηρεσιών υγείας και κοινωνικής φροντίδας με ενέργειες που συνδέονται με τον χώρο της δημόσιας οικονομίας, την πρόληψη κοινωνικοοικονομικών ανισοτήτων και την ανάπτυξη συμμετοχικών δομών σε τοπικό επίπεδο. Οι πολιτιστικές δραστηριότητες εξαρτώνται από την ενίσχυση της τοπικής ανάπτυξης, την πρόληψη κοινωνικοοικονομικών ανισοτήτων, την ανάπτυξη συμμετοχικών δομών σε τοπικό επίπεδο, την αντιμετώπιση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας και την ευαισθητοποίηση σε περιβαλλοντικά θέματα. Επίσης διαπιστώθηκε στατιστικά σημαντική εξάρτηση των ΜΚΟ με την έλλειψη πληροφόρησης και την απόρριψη από την τοπική κοινωνία, και των εθελοντικών οργανώσεων με την έλλειψη εθελοντών και εξειδικευμένου προσωπικού. Τέλος, σημαντικές εξαρτήσεις διαπιστώθηκαν μεταξύ των φορέων που παρέχουν υπηρεσίες υγείας με την αποδοχή του ρόλου του δημόσιου τομέα, την εμπιστοσύνη των πολιτών, τις χαμηλότερες τιμές σε σχέση με τον ιδιωτικό τομέα, το χαμηλό μισθολογικό κόστος, καθώς και των κοινωνικών επιχειρήσεων και συνεταιρισμών με τον τοπικό χαρακτήρα, την ικανοποίηση των πολιτών, τις χαμηλότερες τιμές σε σχέση με τον ιδιωτικό τομέα, την αξιοποίηση των υφιστάμενων υποδομών του δημόσιου τομέα και την αυτόνομη λήψη αποφάσεων.

Όσον αφορά τη συμβολή της κοινωνικής οικονομίας στην απασχόληση, από την ανάλυση των αποτελεσμάτων προέκυψαν αναλυτικά τα παρακάτω: Από το δείγμα που συλλέχθηκε διαπιστώθηκε ότι απασχολούνται υπό μόνιμο καθεστώς 1.595 άτομα, υπό το καθεστώς της μερικής απασχόλησης 611 άτομα, και εθελοντές πλήρους απασχόλησης 4.499 και ως εθελοντές μερικής απασχόλησης 992 άτομα.

Όσον αφορά την απασχόληση ατόμων που εντάσσονται στην ομάδα-στόχο των ίδιων των φορέων, διαπιστώθηκε ότι απασχολούνται 213 άτομα υπό το καθεστώς της πλήρους απασχόλησης και 167 εθελοντές πλήρους απασχόλησης, ενώ αντίστοιχα 218 μερικής και 100 εθελοντές μερικής απασχόλησης. Το σύνολο των επωφεληθέντων από πόρους της Ε.Ε. και άλλες πηγές ανέρχεται σε 14.185 άτομα. Από αυτά, τα 768 αφορούν θέσεις εργασίας, ενώ τα 13.417 αφορούν την κατάρτιση, ενημέρωση και την παροχή υπηρεσιών. Η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας με βάση τις υφιστάμενες και μελλοντικές ανάγκες των φορέων προσεγγίζει τις 1.403. Κατά συνέπεια, πρόκειται σαφώς για 3.609 θέσεις πλήρους και μερικής απασχόλησης και 5.491 θέσεις εθελοντικής εργασίας, οι οποίες ανάγονται σε 9.100 ισοδύναμα πλήρους και μερικής απασχόλησης. Κρίνεται αναγκαίο να επισημανθεί και το σύνολο των 13.417 ατόμων που επωφελήθηκαν με διάφορες δράσεις και πρωτοβουλίες από πόρους της Ε.Ε. και άλλων διεθνών οργανισμών.

Είναι σαφές ότι από την εκπόνηση της συγκεκριμένης μελέτης και μέσα από τη βιβλιογραφική και ερευνητική παρουσίαση του τομέα της κοινωνικής οικονομίας διεθνώς και σε εθνικό επίπεδο προέκυψαν σημαντικά αποτελέσματα. Όσον αφορά στη διεθνή εμπειρία, αναδείχτηκε η συμβολή της κοινωνικής οικονομίας στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των χωρών που την ενισχύουν, χρησιμοποιώντας διαφορετικά πολλές φορές εργαλεία μέτρησης των μικροοικονομικών και μακροοικονομικών δεικτών. Σε γενικές γραμμές, διαπιστώθηκε ότι ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας εμφανίζεται εκτεταμένος σε χώρες στις οποίες η άσκηση κοινωνικής πολιτικής δεν στηρίζεται μόνο στο κράτος ή όπου ο βαθμός κρατικής παρέμβασης είναι μικρός. Στην αναζήτηση της ισορροπίας μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, καθώς επίσης και της συνεργασίας μεταξύ του κράτους και των μη κερδοσκοπικών οργανώσεων, εντάσσεται και η ρευστότητα που επικρατεί σχετικά με τον προσδιορισμό και τη συγκεκριμενοποίηση των φορέων κοινωνικής οικονομίας διεθνώς. Το διαφορετικό νομοθετικό και ρυθμιστικό πλαίσιο λειτουργίας των μη κερδοσκοπικών οργανώσεων και των αμιγώς δημοσίων οργανισμών, καθώς επίσης και οι διαφορετικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις που επικρατούν έχουν ως αποτέλεσμα σε κάποιες χώρες νευραλγικοί παραγωγικοί τομείς της κοινωνικής πολιτικής να μην εμπιπτουν στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας, δεδομένου του υψηλού βαθμού εξάρτησης και ελέγχου των πεδίων αυτών από το ίδιο το κράτος ή και το αντίθετο.

Με βάση τους προαναφερθέντες μεθοδολογικούς περιορισμούς, η ερευνητική ομάδα κρίνει σκόπιμη την επισήμανση ότι τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης δεν πρέπει να χρησιμοποιούνται συγκριτικά με αντίστοιχα της διεθνούς βιβλιογραφίας, αλλά μόνο ενδεικτικά ως προς την παρουσία και τη συμβολή του τρίτου τομέα στη χώρα, καθόσον οι «εισροές» στο σύστημα της κοινωνικής οικονομίας μεταξύ των χωρών είναι πολύ διαφορετικές.

Τέλος, η ερευνητική ομάδα, έχοντας ολοκληρώσει την εκπόνηση της μελέτης, κατέληξε στη διαμόρφωση παρεμβατικών προτάσεων, τις οποίες κρίνει αναγκαίες για την ενίσχυση και περαιτέρω ανάπτυξη του τομέα κοινωνικής οικονομίας στη χώρα. Αυτές εστιάζονται κατά προτεραιότητα στη διευκόλυνση της πρόσβασης των επιχειρήσεων κοινωνικής οικονομίας στη Δημόσια Διοίκηση και στα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, στη φορολογική ελάφρυνση αυτών, τη σύσταση Εθνικής Επιτροπής για τους φορείς κοινωνικής οικονομίας και, τέλος, τη συνταγματική κατοχύρωση της Κοινωνίας των Πολιτών, των ΜΚΟ και των επιχειρήσεων κοινωνικής οικονομίας. Σχετικά δε με την πιστοποίηση των φορέων και των επιχειρήσεων του κοινωνικού τομέα της οικονομίας, ως βασικότερα κριτήρια πρέπει να είναι ο εθελοντικός και μη κερδοσκοπικός τους χαρακτήρας, η δραστηριοποίησή τους κατά προτεραιότητα σε πεδία της κοινωνικής πολιτικής, της προστασίας του περιβάλλοντος, της ενίσχυσης της τοπικής ανάπτυξης, της επιχειρηματικής δραστηριοποίησης και, τέλος, η δημιουργία θέσεων εργασίας και η (επαν)ένταξη ατόμων και μειονεκτουσών κοινωνικών ομάδων στην αγορά εργασίας. Επίσης, συμπληρωματικά, αλλά αναγκαία κριτήρια πρέπει να αποτελούν η στελέχωση των φορέων, ο αριθμός των εθελοντών, των μελών, η αξιολόγηση ως προς την επίτευξη των στόχων τους, η επέκταση των δραστηριοτήτων τους, η συνεργασία με άλλους φορείς (δημόσιους, ιδιωτικούς, δίκτυα), η συμμετοχή τους σε προγράμματα χρηματοδοτούμενα από την Ε.Ε. και διεθνείς άλλους οργανισμούς, καθώς επίσης και η καταγραφή των πηγών εσόδων τους (χορηγίες, συνδρομές μελών, κρατική επιχορήγηση, επιχειρηματικές δραστηριότητες κ.ά.).

Η μελέτη, τέλος, επισημαίνει ότι στο εγγύς μέλλον διαφαίνεται επέκταση του ρόλου και των δραστηριοτήτων του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και στη χώρα μας. Η έντονη κινητικότητα που παρατηρείται σήμερα σχετικά με την αδυναμία κάλυψης των σύγχρονων κοινωνικών αναγκών από την πλευρά του κράτους, η επιζητούμενη ευελιξία της αγοράς εργασίας, τα μεταρρυθμιστικά εγχειρήματα στους τομείς της δημόσιας υγείας και της κοινωνικής φροντίδας, με έμφαση στην εισαγωγή ιδιωτικοοικονομικών κριτηρίων και σε συνδυασμό με τις αρνητικές οικονομικές συγκυρίες, κάνουν όλο και περισσότερο αναγκαία τη συνεργασία μεταξύ του κράτους και των μη κερδοσκοπικών οργανώσεων. Είναι βέβαιο ότι η συνεργασία αυτή, πέρα από την κάλυψη των εκάστοτε κοινωνικών ελλειμμάτων, μπορεί να αποφέρει μέσα από τη σύναψη συμφωνιών και προγραμματικών συμβάσεων βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα οργανωτικά, διοικητικά και διαχειριστικά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα, τα οποία αναμφίβολα θα είναι θετικά για όλους τους κοινωνικούς εταίρους.

Ταυτότητα της έρευνας: Η έρευνα με τίτλο «Τομείς ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας και επιπτώσεις στην απασχόληση» ανατέθηκε το 2005 από τη Γενική Γραμματεία Διαχείρισης Ευρωπαϊκών και άλλων Πόρων, του Υπουργείου Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας, στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Επιστημονική υπεύθυνη ήταν η **επικ. καθηγήτρια** Μαίρη Κοντούλη-Γείτονα και μέλη της ερευνητικής ομάδας οι Γείτονα Μ., Χάλκος Γ., Ζουμπουλάκης Μ., Κυριαζής Ν., Παπαρρηγόπουλος Ξ. και Οικονόμου Χ.

Μαίρη Κοντούλη-Γείτονα
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας